

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

ТІЩЕНКО Юлія Валеріївна

УДК 340.12:165.191

**ПРАВОВИЙ МІФ І ПРАВОВА МІФОТВОРЧІСТЬ
ЯК АТРИБУТИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність: 12.00.12 – філософія права

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
заслужений юрист України
ОБОРОТОВ Юрій Миколайович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри теорії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України
МАКСИМОВ Сергій Іванович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри філософії;

кандидат юридичних наук
ГАЛИЦЬКИЙ Ігор Володимирович,
Національний медичний університет
імені О.О. Богомольця,
доцент кафедри медичного
та фармацевтичного права

Захист відбудеться 22 грудня 2014 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Авгореферат розісланий 29 листопада 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

К.В. Горобець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку юридичної науки і філософії права характеризується пошуком нових методологічних засобів досягнення правової реальності. Набувають популярності неklasичні і постнеklasичні парадигми, які уможливають пізнання у праві не тільки раціонального, логічного, що певною мірою межує з механістичним, але і нерационального, внутрішньо суперечливого, несвідомого начала. Їх поєднання стає істотною ознакою сучасної методології юриспруденції і використовується, зокрема, у герменевтиці права, юридичній антропології та правовій аксіології.

У цьому контексті актуалізуються пошуки тих форм буття права, яким рівною мірою притаманні раціональність та нерациональність, логічність та чуттєвість, об'єктивність і суб'єктивність. Саме такою формою буття права є правовий міф. Ще донедавна він не визнавався самостійним компонентом правової реальності, оскільки для класичної юриспруденції будь-які нерациональні конструкції не можуть бути правовими. У зв'язку з цим правознавці тривалий час оминали увагою проблематику міфу в праві, натомість у політичній науці, культурології, історії, філософії міф став предметом багатьох досліджень. Тим часом, практика функціонування сучасних правових систем переконливо демонструє, що виняткова орієнтація на раціональність та логічність при досягненні природи права не дозволяє створити повну та цілісну картину правової реальності.

Для юриспруденції актуальними є питання природи правового міфу, його структури, функцій, місця в правовій реальності, значущості для правового розвитку суспільства. Не менш важливою є й проблема формування нових та відтворення існуючих правових міфів, що виходить на правову міфотворчість, здійснювану в межах юридичної науки та правової думки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у відповідності до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення стійкого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671) та плану науково-дослідної роботи кафедри теорії держави і права «Наступність та оновлення як тенденції розвитку держави та права сучасної України».

Мета та задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні природи правового міфу, його місця в правовій реальності, а також процесів міфотворчості у сучасному суспільстві. Ця мета конкретизується у таких задачах:

виявити філософські, культурологічні та соціологічні основи дослідження правового міфу;

охарактеризувати процес диференціації міфу, у результаті якого сформувалися правові, політичні, релігійні та ін. міфи;

визначити рівень розробки проблематики правового міфу у філософії права та загальнотеоретичній юриспруденції;

сформувати методологічну основу дослідження правового міфу і правової міфотворчості;

визначити поняття, особливості та функції правового міфу;

виявити міфологічні аспекти правосвідомості, розкрити специфіку проявів правових міфів на різних рівнях правосвідомості;

охарактеризувати місце правового міфу у системі витоків права;

визначити міфологічні аспекти сучасного позитивного права;

показати значення правових міфів для правової поведінки;

розкрити зміст і структуру міфологем юридичної науки;

обґрунтувати міфотворчість як функцію правової думки.

Об'єкт дослідження – міфологічний вимір правової реальності.

Предмет дослідження – правовий міф та правова міфотворчість як атрибути сучасного суспільства.

Методи дослідження. Методологію дослідження складають принципи, підходи і методи неklasичної та постнеklasичної парадигм юриспруденції. Серед них слід виділити: принцип плюралізму, принцип взаємодоповнення раціонального та нераціонального, принцип іптерсуб'єктності, принцип міждисциплінарності. Зазначені принципи окреслили систему підходів. Основою дослідження став феноменологічний підхід, який уможливив розкриття змісту правового міфу і його характерних рис (підрозділ 2.1). Важливу роль відіграв антропологічний підхід, який дозволив виявити особистісний вимір правового міфу (підрозділ 1.3.) Аксиологічний підхід використовувався для визначення ціннісного наповнення правових міфів.

Серед філософських методів важливе значення мав діалектичний метод, який дозволив охарактеризувати правовий міф як єдність раціонального та нераціонального, об'єктивного і суб'єктивного у його змісті та розвитку (підрозділ 2.2.). Використання догматичного методу було продиктовано необхідністю звернення до нормативно-правових актів з метою виявлення в них елементів правового міфу (підрозділ 2.3.). Біхевіористський метод було використано для розкриття специфіки прояву правових міфів у правовій поведінці (підрозділ 2.4.). Серед спеціальних методів були використані методи верифікації і фальсифікації при розгляді міфологем юриспруденції і міфотворчої функції правової думки (розділ 3).

Теоретичну основу дослідження склали праці філософів, істориків і юристів, які присвятили свої роботи проблематиці міфу. Загальний контекст

розгляду **правового міфу** і **правової міфотворчості** як атрибутів сучасного суспільства створено завдяки роботам Р. Барта, М. Еліаде, Е. Кассіра, К. Леві-Стросса, О.Ф. Лосєва, Б. Малиновського, Дж. Фрезера та ін. Для осягнення юридичних аспектів досліджуваної проблематики важливими є дослідження таких філософів і теоретиків права: М.М. Алексєєв, С.С. Алексєєв, Т.А. Апінян, О.М. Балинська, В.А. Бачинін, Н.І. Березіна, Л.М. Воеводіна, Г. Гленн, Я.Е. Голосовкер, І.М. Грязін, Г.Д. Гурвич, В.В. Дудченко, В.В. Завальнюк, І.О. Ісаєв, А.Ф. Крижановський, О.В. Локаш, С.І. Максимов, В.П. Малахов, Ю.В. Медінська, О.М. Мелетинський, В.С. Нерсєсянц, Ю.М. Оборотов, О.І. Овчинніков, С.П. Погребняк, Р. Познер, А.В. Поляков, Н.В. Пробнійголова, Н. Рулан, П.М. Рабінович, С.В. Рязанова, Л.В. Соніна, О.Ф. Скакун, О.М. Фрейдєнберг, І.Л. Чєстнов, О.Л. Чернобай та ін.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вона є першим філософсько-правовим монографічним дослідженням природи, змісту і функцій правового міфу в сучасному суспільстві. Наукова новизна конкретизується у таких положєннєх:

утєрше:

визначєно поняттє правового міфу як особливого феномену, який існує на раціональному та чуттєвому рівнєх правосвідомості, а також, у відображеній формі, в правових текстах та правовій поведінці, виражає ціннісні або антиціннісні правові установкє і нацєлений на легітимацію правових явищ;

виявлені властивості правового міфу: догматичність, соціальність, позатємпоральність, закономірність, функціональність, нераціональність, енергєтичність, багатозначність;

довєдено, що правовий міф існує в трьох основних аспектах: як форма права, як зміст правових текстів і як права подія;

довєдено, що правовому міфу в сучасному праві притаманні властивості снмулякра, а саме – відбуваєтьє перенєсєння і трансформація архаїчних міфів на сучасний ґрунт увєвлєнь про державу і право;

виявлені міфологічні корєні окремих положєнь українського законодавства, зокрема, заборони втручання у приватне життє і недоторканність житла; встановлення кримінальної відповідальності за наругу над могилою і мародєрство;

удосконалено:

поняттє міфологєми юриспудєнції як особливої форми юридичного знання, яка претендує на науковість і містить у собі некритичну інтерпрєтацію правового міфу і засновану на ній теорєтичну юридичну конструкцію;

їдєї про нераціональну та ірраціональну складові природи права і правосвідомості;

окремі положення теорії джерел права щодо визнання правового міфу самостійним витокком права;

отримали подальший розвиток:

ідеї щодо міфотворчості як однієї з функцій правової думки;
положення про міфологічні витoki литовсько-руського права;
ідеї про зміст і структуру масової правосвідомості.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення і висновки дослідження можуть бути використані: в науково-дослідній роботі – для подальших розробок у сфері проблематики правового міфу як на філософсько-правовому, так і на загальнотеоретичному рівні; в освітній діяльності – для удосконалення курсів «Філософія права», «Теорія держави і права», «Проблеми теорії держави і права», «Методологія юридичної науки»; у правотворчості – при формуванні основних напрямів правової політики і правового виховання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія», а також на: V і VI Всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права та держави» (Львів, 2009 р.; Одеса, 2010 р.); Міжнародній науковій конференції «Правове життя сучасної України» (Одеса, 2006-2014 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний правопорядок: національний, інтегративний і міжнародний вимір» (Одеса, 2008 р.); Міжнародному «круглому столі» «Актуальні проблеми філософії права» (Одеса, 2011 р., 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні і практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності і права» (Одеса, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті професора О.В. Сурілова (Одеса, 2012-2013 рр.) та ін.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені в 24 публікаціях, серед яких 1 колективна монографія, 6 статей у наукових фахових виданнях з юридичних наук (з них одна – в зарубіжному виданні), а також 17 інших публікаціях.

Структура роботи зумовлена її предметом, методами і задачами. Робота складається зі вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає: 197 сторінок, з них 31 сторінка – список використаних джерел, який містить 326 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, визначається його зв'язок з науковими програмами, планами і темами, формулюється об'єкт, предмет, мета і задачі дослідження, його методологічна база, формулюється новизна отриманих результатів, їх теоретичне і практичне значення, наводяться відомості про апробацію і публікації результатів дисертації.

Розділ I «Міф як предмет філософсько-правової рефлексії» складається з трьох підрозділів і містить філософсько-правову та теоретико-методологічну характеристику правового міфу в проблемному полі сучасної юриспруденції.

У підрозділі 1.1. *«Міфологічна свідомість та генеза міфу: філософські, культурологічні та соціологічні основи»* проведено аналіз існуючих концепцій міфу і його місця в структурі соціальної реальності. Показано, що історична, політична, культурологічна науки, а також філософія виробили два ключових підходи до сприйняття міфу: як негативного явища соціального буття, яке викривляє адекватне сприйняття реальності; і як органічного для будь-якого суспільства способу усвідомлення світу, який може мати як позитивні, так і негативні риси. При цьому обгрунтовується доцільність застосування саме другого підходу, що зумовлено все більшою міфологізацією сучасного суспільства, поширеністю політичних, релігійних, правових міфів тощо. Своєю чергою, це веде до необхідності осягнення правового міфу на основі міждисциплінарного підходу, коли розуміння специфіки правового міфу здійснюється через інтерпретації міфологічної свідомості в інших науках соціогуманітарного циклу.

У підрозділі 1.2. *«Єдність та диференціація міфу»* розглядаються аспекти співвідношення правового міфу з іншими видами міфів. Зокрема, зазначається, що, на противагу архаїчному міфу, сучасний міф не є синкретичним, оскільки поступово відбувається диференціація міфу на політичний, релігійний, правовий тощо міфи. У підрозділі охарактеризовано співвідношення правового та політичного міфу, а також правового та релігійного міфу. Особлива увага приділена специфічним властивостям саме правового міфу, серед яких найбільш знаковими є такі: правовий міф оперує юридичними поняттями або їх метафоричними аналогами; правовий міф націлений на підвищення авторитету права шляхом його відокремлення від інших соціальних систем; правовий міф характеризується потенційною формально-нормативною забезпеченістю.

Підрозділ 1.3. *«Правовий міф як категорія сучасної юриспруденції»* присвячений виявленню концептуальних засад проблематизації міфу у філософії та теорії права. Зроблено висновок, що визнання існування в праві міфологізованих конструкцій нерозривно пов'язано зі становленням

некласичного та постнекласичного способів осягнення правової реальності. При цьому відмічається скудність досліджень правового міфу, які здебільшого обмежуються лише постановкою проблеми його буття. У підрозділі обґрунтовується, що проблемне поле правового міфу є значно ширшим, ніж його відображення в літературі (зокрема, демонструється доцільність міфологічного аналізу не тільки архаїчного, але і сучасного права). Доведено, що правовий міф може сприйматися як самостійний і повноцінний предмет філософсько-правових досліджень.

У підрозділі 1.4. *«Філософсько-правовий дискурс осягнення правового міфу»* розкривається специфіка методологічного апарату, який використовується при дослідженні правового міфу. Ця специфіка зумовлена, передовсім, властивостями самого предмету дослідження. У правовому міфі присутні раціональні та нерациональні елементи, об'єктивне і суб'єктивне, приватне і суспільне. Така полярність його характеристик зумовлює необхідність застосування феноменологічного методу. З феноменологічною інтерпретацією правового міфу тісно пов'язане його аксіологічне наповнення. Показано, що міф не може бути ціннісно нейтральним, він завжди несе в собі цінність або антицінність, виконуючи, відповідно, конструктивну або деструктивну роль. Урахування соціокультурних особливостей міфу потребує звернення до антропологічного підходу, завдяки чому правовий міф може бути розглянутий у нових ракурсах, зокрема, в аспекті його ритуалізації та існування в колективному підсвідомому.

Пропонується дефініція правового міфу як особливого феномену, який існує на раціональному і чуттєвому рівнях правосвідомості, а також у відображеній формі, в правових текстах, виражає ціннісні або антиціннісні правові установки і націлений на легітимацію правових явищ.

У розділі 2 *«Правовий міф у структурі правової реальності»*, який складається з трьох підрозділів, визначено місце правового міфу в ключових складових правової реальності: правосвідомості, витоках права, позитивному праві та правовій поведінці.

Підрозділ 2.1. «Міфологічні компоненти правосвідомості» присвячено виявленню правових міфів в структурі правосвідомості. Доведено, що правовий міф не можна однозначно вважати ані раціональним, ані нерациональним елементом правосвідомості. Він суттєво впливає не тільки на індивідуальну, але і на колективну і масову правосвідомість. Зокрема, таким впливом характеризуються міфи про всесильну державу як вищий авторитет; міфи про справедливість і можливість її реального втілення у праві, міф про юридичне таїнство тощо. Також підтверджено, що міфи властиві і професійній правосвідомості, зокрема, міф про те, що зміна законодавства є найбільш ефективним способом розв'язання проблем у правовому житті; міф про недосконалість конституції та ін.

У підрозділі 2.2. «*Правовий міф серед витоків права*» доводиться, що правовий міф доцільно розглядати як виток права, тобто як ідеалізовану форму свідомості. На цій основі здійснений міфологічний аналіз пам'яток литовсько-руського і фольклорного права. Показано, що серед міфологічних засад Статутів Великого князівства Литовського – справедлива кара вогнем; категорія роду, родового; суду і правосуддя; поняття суду і правосуддя, судді, закону («писаного права») як синонімів правди і справедливості, необхідності судити «за правом писаним»; ідея договору. Міфологічне коріння має також народна творчість: прислів'я, приказки, пісні та ін. Вони апелюють до вищого порядку і справедливості, розкривають примирювальне призначення правових приписів тощо.

У підрозділі 2.3. «*Правові міфи у позитивному праві*» показано, що правові міфи притаманні не тільки архаїчному і литовсько-руському праву, але і сучасному українському законодавству. При цьому зроблено висновок, що в сучасному праві міфи існують у вигляді симулякрів, тобто символів, які підміняють собою відсутню реальність. Міфологічне коріння мають нормативні положення про заборону втручання у приватне життя і недоторканість житла; положення про наклеп, закріплені в багатьох законодавчих актах різних правових систем; положення кримінального законодавства про встановлення відповідальності за наругу над могилою; міфологічні елементи можна знайти і в нормах, які передбачають відповідальність за мародерство та ін. Доведено, що наявність міфів в позитивному праві підвищує його легітимність, оскільки дозволяє звертатися до масового підсвідомого – найбільш сталого елемента правосвідомості.

Підрозділ 2.4. «*Правовий міф і правова поведінка*» присвячено виявленню місця правового міфу у механізмі детермінації правової поведінки, а також з'ясуванню міфологічних аспектів юридичної кваліфікації правових вчинків. Підтверджено, що правовий міф є особливим нерациональним елементом складу правового вчинку, що скеровує поведінку людини у певному напрямі. Більш яскраво правовий міф проявляє себе в оцінці правової поведінки, особливо протиправної. Так, міфологічні підстави має розмежування юридичної (правомірна/неправомірна) та соціальної (добра/зла) оцінки правових вчинків. Міфологізованою є також категорія суспільної шкоди, оскільки правопорушення заподіює шкоду, здебільшого, конкретно визначеній особі, і лише іноді – суспільству. Цей правовий міф має метою ототожнення порушення прав іншого суб'єкта права зі злочином проти держави. Демонструється міфологічний характер зловживання правом, оскільки воно розглядається у контексті добра і зла, які є базовими правовими міфами. Аналізується також міфологічний аспект деформації правосвідомості, оскільки вони проявляються саме у правовій поведінці.

Розділ третій «Юриспруденція як сфера правової міфотворчості» складається з двох підрозділів, в яких розглядаються міфологеми юридичної науки і міфотворча функція правової думки.

У підрозділі 3.1. *«Побудова міфологем і правових міфів у юриспруденції»* зроблено висновок, що існування правових міфів у юридичній науці не може розглядатися як нормальний стан її розвитку. На противагу іншим сферам правової реальності, де буття міфу виправдане, для юридичної науки їх використання може вважатися кризою її гносеологічного апарату. Правовий міф як форма знання не відповідає ознакам наукового знання, а тому не може бути складовою частиною юридичної науки. При цьому, враховуючи нетотожність юридичної науки та юриспруденції, можна говорити про існування правових міфів в інших, ненаукових сферах юридичного знання. Зроблено висновок, що міфологема юриспруденції може бути представлена як особлива форма юридичного знання, яка претендує на науковість, містить у собі некритичну інтерпретацію правового міфу і теоретичну юридичну конструкцію, яка на ній базується. Серед поширених міфологем: міфологема прав людини, міфологема конституційної реформи, міфологема правової держави та ін.

Підрозділ 3.2. «Правова думка в інституціоналізації правових міфів» націлений на обґрунтування такої ідеї: юридичної наука не повинна виконувати міфотворчої та ідеологічної функції, натомість юриспруденція, у тому числі правова думка, не обмежена критеріями науковості знання. Саме тому правова думка, формулюючи ті чи інші правові міфи, консолідує суспільство. Серед поширених міфів правової думки, які знайшли відображення в українському менталітеті, міф про волелюбність українців, успадковану з часів козацтва, міф про демократію, міф про євразійство та ін.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні поставлено і розв'язано важливе наукове завдання – визначення природи правового міфу, його місця в правовій реальності, а також процесів міфотворчості у сучасному суспільстві. Основні висновки роботи містяться у таких положеннях:

1. Міф та міфотворчість супроводжують людину на всіх етапах її розвитку, живлячи й надихаючи різні сфери її життя. У більшості випадків вони відігравали позитивну роль і в історії народу чи держави як фактор розвитку, життєдайний імпульс. Міфологічна свідомість є однією з первісних форм суспільної свідомості. Характерною особливістю міфологічного мислення, порівняно з мисленням неміфологічним (логічним, філософським), є синкретичність. Міф є фундаментальною

формою побудови дійсності. Міф формує життя як єдність, забезпечуючи, з одного боку, єдність суб'єкта і об'єкта, а, з іншого – уявлення і дії, символу і реальності. Інтерес до міфів наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть передовсім пояснюється крахом соціалістичних ідей і цивілізаційною та культурною кризою. Елементи міфологічного мислення існують в ментальності сучасної людини у вигляді реліктових форм: синкретизму, фетишизму, дифузності, неверифікованості, вербального реалізму, антропоморфізму, антикаузальності та ін.

2. Сучасна філософія права і загальнотеоретична юриспруденція здебільшого залишають проблематику міфу в праві на узбіччі філософсько-правового дискурсу, оскільки саме визнання існування в праві міфів суперчить віковій традиції розгляду права як суто раціональної логічної конструкції, осягнення якої повинно вибудовуватися на основі принципів об'єктивності. Міфи і міфотворчість можуть розглядатися і як предмет філософсько-правових досліджень, і як предмет загальнотеоретичних юридичних досліджень. Це демонструє також спрямованість сучасного дискурсу про міфи в юридичній літературі. Загалом можна говорити про два сформованих напрями розгляду проблематики правової міфології: архаїчна правова міфологія, пов'язана з юридичною антропологією і стародавнім правом, і сучасні методологічні студії, спрямовані на розгляд правового міфу крізь призму сучасного правового розвитку. З цієї точки зору правовий міф завжди постає як певна стереотипізація. Стереотипність розуміється як таке ставлення до цінностей соціальної сфери, в якому осмислення ситуації відбувається через розмежування приватного і суспільного за допомогою категорії інтересу. Таким чином, право як певний текст сам по собі передбачає міфологічність. Нелінійним нарративом вважається текст, який не має початку, а відповідно не має внутрішньої логіки.

3. Правовий міф, будучи багатограним предметом дослідження, потребує застосування міждисциплінарної методології, зокрема, поєднання феноменології, аксіології і антропології для осягнення його природи. Визначення правового міфу з точки зору його феноменологічної природи потребує розгляду проблеми його структури. Синкретизм правового міфу є нероз'єднаністю раціональних та нераціональних засад правосвідомості. Правові міфи, таким чином, діють одночасно на рівні правової ідеології, виражаючись в системі правових концепцій і понять, і на рівні правової психології, діючи у площині підсвідомого (індивідуального і колективного). Аксіологічний аспект правового міфу полягає в тому, що його основою може бути як цінність, так і антицінність, оскільки обидва ці феномени можуть виступати легітимуючими структурами. З антропологічного боку, міф існує в трьох основних аспектах: як форма, як зміст тексту і як подія. Міф поєднує в собі індивідуальне і колективне, стародавню традицію і сьогodнішню ситуацію, текст і контекст. У сфері міфологічної свідомості

ситуація і норма є несуперечливим цілим, а нормативні начала, які містяться у міфах, завжди несли в собі здатність звільняти людину від сумнівів. Без міфологічного елемента правосвідомості неможливе цілісне сприйняття правової ситуації. Правовий міф являє собою особливий феномен, який існує на раціональному і чуттєвому рівнях правосвідомості, а також, у відображеній формі, в правових текстах, виражає ціннісні чи антиціннісні правові установки і націлений на легітимацію правових явищ.

4. Властивості правового міфу – найбільш суттєві характеристики, які відрізняють його від інших правових явищ і притаманні йому як явищу правової культури. Міфу властива догматичність, соціальність, позатемпоральність, закономірність, функціональність, нерациональність, енергетичність, багатозначність. Місце правових міфів у структурі правової свідомості чітко окреслити складно, позаяк їх не можна однозначно вважати ані раціональними, ані чуттєвими елементами правосвідомості, бо таке розмежування позбавляє міф сенсу. Міфи правосвідомості є невід'ємними елементами будь-якого соціокультурного простору. Правовий міф спрямований на створення досконалої правової дійсності і, реалізуючись завдяки своїй життєвій силі, енергії, яка знаходиться за межами людської підсвідомості, здатний вносити упорядкованість, стабільність у правову реальність. Він може виступати в ролі непорушної основи суспільного спокою й порядку, впевненості громадян у своїй захищеності, оскільки містить в собі орієнтир людської поведінки, осмислення себе і своїх вчинків у контексті буття. Для індивідуальної правосвідомості абсолютною авторитетністю повинні і можуть володіти вимоги законодавства, нормативні приписи існуючих кодексів. Міфу ж властива апеляція до дива: правосвідомість схильна пов'язувати його з ідеєю вищої справедливості, з вірою в її рятівну роль, здатність приписувати соціальному життю такий ступінь гармонічності і довершеності, що воно стає казковим і небувалим. Характерною є також апеляція до таємниці. Правові міфи нерідко притаманні професійній правосвідомості. Одним з яскравих прикладів правового міфу, поширеного в Україні, що зміни в законодавстві здатні автоматично вирішити комплексні проблеми у правовому житті. Такий міф втілюється в гіперактивній законодавчій діяльності, коли законодавство змінюється зі швидкістю, не властивою стійкому розвитку правової системи.

5. Міф як архаїчний виток права виступає у вигляді першоджерела права, містить у своїх архетипах нормативні начала. Крім того, міф є однією з форм існування права, оскільки окремі міфологеми проникають в нормативні тексти і розподіляються в юридичних джерелах та інших правових реаліях права як в минулому, так і сьогодні. У цьому проявляється наступність права. Підтвердженням того, що правовий міф існував у різні історичні епохи, є тексти Статуту Великого князівства Литовського – важливого джерела права феодальної Європи. Серед міфологічних засад

Статутів Великого князівства Литовського – справедлива кара вогнем; категорія роду, родового; суду і правосуддя; поняття суду і правосуддя, судді, закону («писаного права») як синонімів правди і справедливості, необхідності судити «за правом писаним»; ідея договору. Можна говорити про симулякр правового міфу як перенесення, трансформації ідей архаїчних міфологем на сучасний ґрунт уявлень про державу і право, про відносини «індивід – соціум – держава» шляхом впровадження і підтримки (явної або прихованої) міфологічного (на противагу аналітичному) способу мислення широких мас населення.

6. Міфи позитивного права, як правило, відображають ті чи інші міфи правосвідомості, виражаючи їх в нормативній формі, яка забезпечує необхідний зв'язок між правом і суспільною думкою про нього. Міфологічне коріння мають нормативні положення про заборону втручання у приватне життя і недоторканість житла. Ці норми є реципійованими положеннями стародавнього звичаєвого права, які охороняли ім'я людини, її особисті речі для запобігання нанесення шкоди. Своєю чергою, у стародавнє звичаєве право ці положення прийшли з міфології, де були породжені так звані «магічним мисленням». У магічному мисленні речі, житло і те, що сьогодні називають «особистим простором» людини, розглядалися як продовження її тіла. Посягання на житло – це посягання на тіло людини, на її духовне продовження. Міфологічне коріння мають також положення про наклеп, які закріплені у багатьох законодавчих актах різних правових систем. Заборона вимовляти чужі імена знайшла своє логічне продовження в сучасних нормах, які закріплюють право кожного на недоторканість приватного життя. Ім'я стародавньої людини було настільки інформативно насиченим поняттям, що воно цілком могло служити інформацією про приватне життя особи. Саме тому наклеп, передовсім, пов'язаний з неправомірним використанням імені, коли про людину говорять без її відома, очорняють її магічне «я».

У контексті правової міфології слід розглядати положення кримінального законодавства про встановлення відповідальності за наругу над могилою. Важливий стимул людської поведінки – нездоланне бажання залишитися в пам'яті майбутніх поколінь, подолання фізичної смерті. Тут мова йде про прагнення людини залишитися в майбутньому у вигляді спогадів, оскільки з точки зору міфологічних уявлень кожна людина має право на пам'ять про себе. Міфологічні елементи можна знайти і в нормах, які передбачають відповідальність за мародерство. З точки зору міфологічної свідомості, викрадення з поля бою речей, які знаходяться при вбитих чи поранених, може згубно вплинути як на боєздатність окремого солдата, так і на усю армію: мертві не вибачать такого поводження з ними, разом з живим ворогом виступлять зневажені тіні вбитих – своїх і чужих, адже мародери беруть і у тих, і в інших.

7. Правова поведінка пов'язана з існуванням правових міфів, через їх вираз у правовій свідомості. Серед детермінант правової поведінки мають бути не тільки раціональні елементи, але і нерациональні начала, а, отже, і правової міф. Правові міфи визначають загальну фундаментальну модель, ґрунтуючись на якій люди формують свою поведінку. Міфологічні аспекти правової поведінки проявляються в декількох вимірах: як самостійні елементи складу правового вчинку; використовуються для інтерпретації права з точки зору осягнення добра і зла, права і неправа; детермінують правову поведінку як через нормальну (здорову) правосвідомість, так і через деформації правосвідомості.

8. Розгляд правових міфів як складових юриспруденції потребує їх співставлення з ознаками наукового знання. Обґрунтованість знання виражається, передовсім, у тому, що воно будується на фактах. Зв'язок з фактами не є суттєвою властивістю правового міфу, він може і не мати такого зв'язку. Іншою ознакою наукового знання є раціональність, натомість міфи, зокрема правові, не підлягають абсолютній раціоналізації, оскільки це порушує їх сакральну сутність. Правові міфи не обов'язково повинні бути погоджені між собою. Понад те, вони можуть суперечити один одному і одночасно існувати в колективному несвідомому. Під експліцитністю розуміється вираження наукового знання в об'єктивній формі, яка підлягає розшифровці. Загальнозначущість знання означає, що воно може використовуватися в усіх наукових ситуаціях, де воно придатне. Правовим міфам також властива загальнозначущість: вони використовуються для інтерпретації вже наявного знання доволі широко, що й пояснює їх присутність у юридичній науці. Властивість референційності знання означає, що знання завжди повинно бути віднесено до певного референту і має бути залежним від нього. Правові міфи завжди референційні. Беззмістовних міфів не існує. Експліцитно вираженому знанню потенційно можна приписати деяку валентність, тобто в найпростішому випадку про будь-яке знання має існувати можливість сказати, істинне воно чи хибне. Правовому міфу (як і будь-якому іншому різновиду міфу) в принципі не може бути приписана валентність – він і не істинний, і не хибний. Міфологічне знання завжди перебуває за межами істинності і неістинності.

Міфологема юриспруденції може бути представлена як особлива форма юридичного знання, яка претендує на науковість, містить у собі некритичну інтерпретацію правового міфу і теоретичну юридичну конструкцію, яка на ній базується. Однією з поширених міфологем сучасної юриспруденції є міф про права людини, який, по суті, витісняє ідею самого права. Однак термінологічний апарат, пов'язаний з категорією суб'єктивного права, виявляється непридатним для прав людини. Саме тому відбувається підміна ідеї символом: права людини стають свободою, а свобода – правами людини, хоча змістовно – це абсолютно різні поняття, які лежать у різних площинах

знання. **Правова держава** – це складна міфологема, яка включає декілька міфологем нижчого порядку: безальтернативності буття громадянського суспільства в правовій державі, верховенства права, можливості дії права без державного примусу, поєднання професіоналізму і демократизму в державному управлінні та ін.

9. Окрім правових міфів юриспруденції, необхідно також звертати увагу на міфи правової думки, оскільки вони не тільки відрізняються за своєю загальною спрямованістю, змістом, але і за функціями. Правові міфи юриспруденції варто розглядати як такі елементи правової сфери, які прагнуть позбавитися раціональності. Для міфів правової думки раціональність не є обов'язковою ознакою. Міфологізація правосвідомості нації, яка формується, є сунутником змін, які відбуваються сьогодні в Україні. Популярним є правовий міф, що перебуває «на межі», будучи одночасно і міфом правової думки, і міфом масової правосвідомості. Це міф про стародавність українського конституціоналізму. Міф козацтва є похідним від фундаментального міфу про волелюбність як визначальну характеристику українського народу. В сакральному просторі ідеального, яким є державний гімн, свобода постає як цінність вищого порядку – вище людського життя.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Тищенко Ю. В. Міф як джерело права / Ю.В. Тищенко // Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : моногр. / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дудченко та ін.] ; за ред. Ю.М. Оборотова. – О. : Фенікс, 2012. – С. 53–62.

Статті в наукових фахових виданнях:

2. Тищенко Ю.В. Концептуальний підхід до визначення правового міфу / Ю.В. Тищенко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2006. – Вип. 29. – С. 29–34.

3. Тищенко Ю.В. Політичний та правовий міф: порівняльний аналіз / Ю.В. Тищенко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – Вип. 36. – С. 144–149.

4. Тищенко Ю. Миф как источник права / Ю. Тищенко // Юридичний вісник. – 2009. – № 1. – С. 5–9.

5. Тищенко Ю.В. Мифологические основания нормативных положений Статута Великого княжества Литовского 1529 года / Ю.В. Тищенко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2009. – Вип. 49. – С. 82–88.

6. Тищенко Ю. В. *Форми міфу у правовій реальності* / Ю.В. Тищенко // *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. – Сер. : «Право». – 2013. – № 23. – Ч. 1. – С. 258–261.
7. Тищенко Ю. *Феноменология правового мифа* / Юлия Тищенко // *Закон и жизнь*. – 2014. – № 4/2. – С. 157–160.
Публікації апробаційного характеру:
8. Тищенко Ю. В. *Міф як компонент правової культури суспільства* / Ю.В. Тищенко // *Правове життя сучасної України : тези доп. 9-ї звіти. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу*. – О. : Фенікс, 2006. – С. 36–37
9. Тищенко Ю. В. *Про співвідношення політичного і правового міфу* / Ю.В. Тищенко // *Правове життя сучасної України : тези доп. 10-ї ювіленн. звітн. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу*. – О. : Фенікс, 2007. – С. 28–31.
10. Тищенко Ю. В. *Понятіе правового мифа* / Ю.В. Тищенко // *Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : матеріали V Всеукраїн. наук. конф. правників-ночатківців, присвяч. пам. видати. учен.-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В.В. Копейчикова*. – О. : Юрид. л-ра, 2008. – С. 172–178.
11. Тищенко Ю. В. *Правовой миф среди источников права* / Ю.В. Тищенко // *Правове життя сучасної України : тези доп. Всеукраїн. наук. конф.* – О. : Фенікс, 2008. – С. 26–27.
12. Тищенко Ю. В. *Правовой миф и стабильный правопорядок* / Ю.В. Тищенко // *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний вимір : тези Міжнар. наук.-практ. конф.* – О. : Фенікс, 2008. – С. 46–47.
13. Тищенко Ю. В. *Миф и мифотворчество в правовой жизни современного общества* / Ю.В. Тищенко // *Правове життя сучасної України : тези доп. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу*. – О. : Фенікс, 2009. – С. 103–104.
14. Тищенко Ю. В. *Мифологическис основания правового бытия* / Ю.В. Тищенко // *Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави : матеріали Міжнар. щорічн. паук. конф. молод. вчен., аспірант. і студент*. – Л. ; О. : [б. в.], 2010. – С. 16–17.
15. Тищенко Ю. В. *О влиянии мифа на правовое регулирование* / Ю.В. Тищенко // *Правове життя сучасної України : тези доп. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу*. – О. : Фенікс, 2010. – С. 96–98.
16. Тищенко Ю. В. *Правовые мифы в современной Украине* / Ю.В. Тищенко // *Правове життя сучасної України : тези доп. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу*. – О. : Фенікс, 2011. – С. 88–91.
17. Тищенко Ю. В. *Роль мифа в формировании акносферы права* / Ю.В. Тищенко // *Актуальні проблеми філософії права. Правова аксіологія : матеріали Міжнародного «круглого столу»*. – О. : Фенікс, 2012. – С. 83–87.

18. Тищенко Ю. В. Функции мифа в правовой сфере / Ю.В. Тищенко // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 15-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права. – О. : Фенікс, 2012. – С. 94–96.

19. Тищенко Ю. В. Миф как идеологический и юридический источник права / Ю.В. Тищенко // Питання удосконалення методології сучасної юриспруденції : тези доп. Другої Міжнар. наук. конф., присвяч. пам. проф. О.В. Сурілова. – О. : Фенікс, 2012. – С. 115–117.

20. Тищенко Ю. В. Генезис мифа в истории цивилизаций и культур / Ю.В. Тищенко // Правове життя сучасної України : тези доп. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. і аспірант. складу. – О. : Фенікс, 2012. – С. 78–80.

21. Тищенко Ю. В. Миф в системе универсалий цивилизации / Ю.В. Тищенко // Розвиток методології сучасної юриспруденції : матеріали Третьої Між нар. наук. конф. – О. : Фенікс, 2013. – С. 85–89.

22. Тищенко Ю. В. Миф как правовая ценность / Ю.В. Тищенко // Актуальні проблеми філософії права. Аксіосфера права та держави : матеріали Міжнар. «круглого столу». – О. : Фенікс, 2013. – С. 92–93.

23. Тищенко Ю. В. Правовий миф в системе правовых категорий / Ю.В. Тищенко // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х т. – О. : Фенікс, 2013. – Т. 1. – С. 68–71.

24. Тищенко Ю. В. Мифологические истоки современного уголовного права / Ю.В. Тищенко // Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х т. – О. : Юрид. л-ра, 2014. – Т. 2. – С. 75–77.

АНОТАЦІЯ

Тищенко Ю.В. Правовий міф і правова міфотворчість як атрибути сучасного суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014.

У дисертації розглядається природа, структура, функції правових міфів, їх місце у структурі правової реальності, а також процеси правової міфотворчості, характерні для сучасного суспільства.

Доведено, що правовий міф не слід вважати негативним явищем дійсності, що деформує сприйняття реальності. Зроблено висновок, що правовий міф постає як особливий феномен, який існує на раціональному й чуттєвому рівнях правосвідомості, а також, у відображеній формі, в правових текстах, виражає ціннісні й антиципіційні правові установки і націлений на легітимацію правових явищ, інститутів і процесів.

Виявлені властивості правового міфу: догматичність, соціальність, позатемпоральність, закономірність, функціональність, нерациональність, енергетичність, багатозначність.

Розкрито місце правового міфу у правовій реальності, зокрема, показано специфіку існування міфів у правосвідомості, системі джерел права та позитивному праві. Доведено, що правові міфи не є науковим знанням, а тому юридична наука має позбавлятися від них шляхом раціоналізації. Виявлено міфотворчу функцію юридичної думки.

Ключові слова: правовий міф, правова міфотворчість, міфи правосвідомості, міфи позитивного права, міфологеми юриспруденції, міфотворча функція правової думки.

АННОТАЦІЯ

Тищенко Ю. В. Правовой миф и правовое мифотворчество как атрибуты современного общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Национальный университет «Одесская юридическая академия». – Одесса, 2014.

В диссертационном исследовании рассмотрена природа правового мифа, его место в правовой реальности, а также процессы правового мифотворчества в современном обществе.

Современная философия права и общетеоретическая юриспруденция зачастую оставляют проблематику мифа в праве на обочине философско-правового дискурса, поскольку само признание существования в праве мифов противоречит вековой традиции рассмотрения права как сугубо рациональной логической конструкции. Правовой миф представляет собой особый феномен, существующий на рациональном и чувственном уровнях правосознания, а также, в отраженной форме, в правовых текстах, выражающий ценностные или антиценностные правовые установки и нацеленный на легитимацию правовых явлений, институтов и процессов.

Свойства правового мифа – наиболее существенные характеристики, отличающие его от других правовых явлений и присущие мифу как явлению правовой культуры. Правовой миф обладает догматичностью, социальностью, внетемпоральностью, закономерностью, функциональностью, иррациональностью, энергетичностью, многозначностью.

Мифы позитивного права, как правило, выражаются в нормативной форме, обеспечивают связь между правом и общественным мнением о нем. Так, мифологические корни имеют нормативные положения о запрете вмешательства в частную жизнь и неприкосновенность жилища.

Мифологическими корнями обладают также положения о клевете, закрепленные во многих законодательных актах различных правовых систем. В контексте правовой мифологии следует рассматривать положения уголовного законодательства об установлении ответственности за осквернение могил. Мифологические элементы можно найти в правовых нормах, предусматривающих ответственность за мародерство.

Мифологема юриспруденции предстает как особая форма юридического знания, претендующая на научность, которая содержит в себе некритичную интерпретацию правового мифа, и базирующуюся на ней теоретическую юридическую конструкцию. Одной из распространенных мифологем современной юридической науки является миф о правах человека, который, по сути, вытесняет идею самого права.

Еще одна распространенная мифологема – правовое государство, включающая несколько мифологем низшего порядка: мифологемы безальтернативности бытия гражданского общества в правовом государстве, верховенства права, возможности действия права без государственного принуждения, сочетания профессионализма и демократизма в государственном управлении и т.д.

Мифы юридической науки по сути негативные элементы правового мышления, поскольку наука должна стремиться избавляться от иррациональности, которые неизбежно несут с собой правовые мифы. Мифологизация правосознания становящейся нации является неизбежным спутником происходящих сегодня в Украине перемен.

Ключевые слова: правовой миф, правовое мифотворчество, мифы правосознания, мифы позитивного права, мифологемы юриспруденции, мифотворческая функция правовой мысли.

SUMMARY

Tishchenko Yu. V. Legal Myth and Legal Myth-Making as the Attributes of Contemporary Society. – Manuscript.

The thesis for a Candidate of Law Degree in the Specialty 12.00.12 – Philosophy of Law. – National University “Odessa Academy of Law”. – Odessa, 2014.

The thesis is devoted to the nature, structure, functions of the legal myths, to their place in the legal reality, as well as to the myth-making process, which are inherent for the contemporary society.

Author proves that comprehending of the legal myth should not be based on its evaluation as negative phenomenon, which deforms reality. The thesis includes the understanding of the legal myth as special phenomenon, which exists at the rational and irrational levels of legal consciousness; in reflected form it also exists in legal texts, expressing legal values and legal anti-values

and legitimating legal phenomena, institutions and processes. Authors shows the features of legal myth, such as dogmatisme, sociality, intemporality, functionality, irrationality, energeticness, plurality.

The place of legal myth in legal reality is also shown. In particular, authors highlights the specifics of the myths of legal consciousness and of positive law. It is proved that jurisprudence should avoid the usage of myth, as they are not the scientific knowledge. The myth-making function of legal thought is highlighted.

Keywords: legal myth, legal myth-making, myths of legal consciousness, myths of positive law, mythologems of jurisprudence, myth-making thought of legal thought.